

W I K K E N & W E G E N

Voor je ligt het leerwerkboek *Wikken en Wegen, basisbegrippen ethiek*. Een leerwerkboek is een boek om uit te leren en om in te werken. Het is van jezelf, verzorg het dus goed.

Wikken en Wegen gaat over de 'grote vragen' in het menselijk bestaan. Dat zijn bijvoorbeeld vragen over wat ons leven gelukkig en zinvol kan maken, vragen in hoeverre mensen vrij zijn of vragen over rechtvaardigheid. In dit deeltje gaat het over vragen van goed en kwaad. Moeilijke vragen vaak, vragen waarbij je vaak zult moeten wikken en wegen.

Als je op een moeilijk woord stuit: achterin vind je omschrijvingen van de belangrijkste begrippen die je tegenkomt.

Inhoud

Hoofdstuk 1	Waarden en normen	3
Hoofdstuk 2	Hoofdwaarden in onze maatschappij	31
Hoofdstuk 3	Over deugden	59
Begrippenlijst		83

Wikken & Wegen
Basisbegrippen ethiek
Jos van de Laar

ISBN: 978 94 6036 253 8
NUR 132
Trefw.: mens en maatschappij

Copyright © 2017 Damon Educatie bv
Realisatie: Damon Educatie bv
Ontwerp: Löss Ontwerp, Geert Hermkens
Tekeningen: Peter Coolen en Erik de Brouwer
Zetwerk: CO2 Premedia bv

Fotocredits Aelitta, Gal Amar, AP/Reporters, Arthimedes, Artram, Volodymyr Baleha, Christian Bertrand / Shutterstock.com, BestPhotoPlus, Alexandre Boavida, Axel Bueckert, Stephen Coburn, Colour world, Dennis Cox, Dado Photos, Damon Educatie archief, Nadzeya Dzivakova, Olga Ekaterincheva, Elena Elisseeva, Evellean, Fairmacy, Featureflash Photo Agency / Shutterstock.com, Martien van Gaalen / Shutterstock.com, Gcafotografia, Catherine Glazkova, GraphicsRF, Hanzimor, Robert Hoetink / Shutterstock.com, Imagestudio Eyecatcher, Dmitry Kalinovsky, Igor Kisselev, Yulia Kitsune, Kzenon, Bobb Klissourski, Philip Lange / Shutterstock.com, Lightspring, Lubenica, Dariush M / Shutterstock.com, Jurgis Mankauskas, Jeanne McRight, Piotr Marcinski, Lorelyn Medina, Motttve, Monkey Business Images, Sergey Novikov, Pashabo, William Perugini, Photobac, Maria Popovskaya, Prehistorik, Pushkin, Rawpixel.com, RomanYa, Sabphoto, Jesus Sanz, Jochen Schoenfeld, Susan Schmitz, Juliana Sohn, Studiostoks, Romolo Tavani, TFoxFoto, Treemouse, Julia Tsokur, Vichie81, Albert Schweitzer Ziekenhuis.

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

De uitgever heeft ernaar gestreefd alle copyrights van de in dit boek opgenomen illustraties te regelen. Eenieder die meent alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met de uitgever.

www.damon-educatie.nl

Hoofdstuk 1

Waarden en normen

Paragraaf 1	Een verhaal over goed en kwaad	4
Paragraaf 2	Hoe reageren wij op goed en kwaad?	8
Paragraaf 3	Goed, neutraal en slecht	10
Paragraaf 4	De begrippen norm en waarde	12
Paragraaf 5	De begrippen moraal en ethiek	20
Paragraaf 6	De gouden regel	24
Paragraaf 7	Moraal en levensbeschouwing	26

Paragraaf 1 Een verhaal over goed en kwaad

‘Verraad mij niet’ is een korte roman van Tessa de Loo. Het is een verhaal over goed en kwaad maar ook een spannend verhaal. Hieronder volgt een samenvatting van het eerste gedeelte van het verhaal.

Het verhaal speelt in een klein dorp waar iedereen elkaar kent. Tijdens een fietstocht is de hoofdpersoon van het verhaal, de dertienjarige Michiel, getuige van een vreselijke gebeurtenis. Michiel ziet met afschuw dat een man te midden van een groep dronken jongelui ernstig mishandeld wordt. Tot de groep behoort ook Wolf, zijn achttienjarige broer, een kolos van een kerel. Wolf heeft gezien dat Michiel op een afstandje verbijsterd heeft staan toekijken. Thuisgekomen zoekt Wolf Michiel meteen op:

‘Het was maar een geintje, weet je... het liep alleen een beetje uit de hand. Die klootzak moest een keer op zijn nummer gezet worden.’

Michiel vindt het vreselijk wat Wolf gedaan heeft en vraagt of Wolf er spijt van heeft. ‘Typisch een vraag voor Michiel!’ denkt Wolf. Vanaf dit moment begint de intimidatie door Wolf. Michiel is een tengerere en fysiek zwakke jongen. Toen hij gepest werd op school heeft Wolf een paar van de pesters zo stevig aangepakt dat Michiel nooit meer last van ze had.

Wolf: ‘Je weet dat je altijd op mij kunt rekenen. Wij zijn niet voor niets broers, jij en ik. Ik zal er niet omheen draaien: wij spreken af dat jij je mond houdt, wat er ook gebeurt. Je hebt niets gezien. Jij was daar zelfs helemaal niet. De rest laat je aan mij over. Dat is alles, oké? (...) Broers verraden elkaar niet, dat weet je net zo goed als ik.’

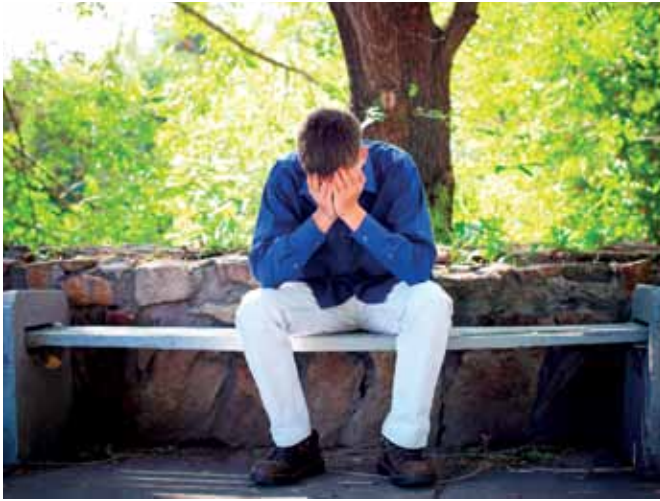
De man ligt als gevolg van de mishandeling in het ziekenhuis, in coma. Het blijkt te gaan om de vader van Michiels klasgenote Irene Boomsma.

Michiel kan niets zeggen, tegen zijn ouders niet, tegen Irene niet, laat staan tegen de politie. Michiel voelt zich daardoor schuldig, hij weet zich geen raad.

’s Nachts in bed hoopt hij te kunnen slapen om nooit meer wakker te worden.

De afschuwelijke beelden van de mishandeling staan op zijn netvlies gebrand. Het was Wolf, die in razernij de man had geslagen en toen die op de grond lag geschopt waar hij hem raken kon. Tot de man niet meer bewoog. De andere vijf hadden hem aangemoedigd. Monique, de vriendin van Wolf, had de misdaad met haar mobieltje gefilmd.

Enkele dagen later overlijdt Boomsma. Voor Wolf was het een terechte afrekening omdat Boomsma zijn vriend opzettelijk zou hebben doodgereden. Uit getuigenverklaringen was echter gebleken dat de jongen zich aan de vrachtwagen van Boomsma had vastgeklampt en zittend op zijn brommer liet meeslepen.

De vriendenclub waartoe ook Monique behoort, beschouwt Wolf als hun leider. Hij weet de rest zover te krijgen dat ze tegenover de politie verklaren dat Paultje de dader is. Paultje is het verstandelijk wat achtergebleven broertje van Titia met wie Michiel al vanaf zijn vroegste jeugd optrekt. Michiel moet ook nu zwijgen: tegenover zijn ouders, tegenover de politie, tegenover Titia en tegenover de ouders van Titia die helemaal van de kaart zijn omdat Paultje nu naar een jeugdstrafinrichting zal moeten. De vader van Paul en Titia, die timmerman is, krijgt van de dorpsbewoners geen opdrachten meer. Dat alles maakt dat Michiel steeds meer worstelt met de vraag: moet ik mijn broer die zulke dingen doet, blijven beschermen? Wolf blijft Michiel bestoken met argumenten: de wereld is toch door en door rot! Wat heeft de samenleving nu aan zo'n zwakzinnig Paultje? En Michiel kan toch zijn ouders niet het verdriet aandoen dat hij, Wolf, de gevangenis in moet? Dat kun je toch niet maken! Toch is Wolf er niet zeker van dat Michiel blijft zwijgen.

Daarom gaat hij over tot directe bedreigingen: '...heb je enig vermoeden wat wij met verklikkers doen? Nee zeker. Natuurlijk laten we het niet graag zover komen, maar als je ons ertoe dwingt...'

De moeder van Wolf heeft allerlei asociaal gedrag van Wolf altijd al goedgepraat. Als hij zich nu meer dan ooit misdraagt, komt dat volgens haar doordat Wolf moet verwerken wat hij heeft gezien: dat hij heeft moeten toezien hoe Paultje die arme Boomsma voor zijn neus doodschopte. Voor Michiel wordt de situatie alsmear verwarrender, het verstikt hem.

Tot zover het verhaal van Tessa de Loo. Hoe loopt het af met Michiel en Wolf? Je docent kan de ontknoping aan het einde van hoofdstuk 3 voorlezen. De roman van Tessa de Loo is helemaal niet zo lang en leest als een trein: je kunt dus het boekje ook zelf lezen!

W I K K E N & W E G E N

Het verhaal dat je zojuist gelezen hebt, gaat over goed en kwaad, het gaat over schuld en straf, het gaat over waarden en normen, over dapperheid en eerlijkheid. Maar bovenal gaat het over hoe moeilijk het voor je kan zijn als een vraag van goed en kwaad je in het nauw brengt. Nadenken over al deze vragen: daarover gaat dit deeltje van *Wikken en Wegen*.

We zullen op dit verhaal over Michiel en Wolf in de loop van dit boekje nog enkele keren terugkomen. We beginnen met een aantal opdrachten om scherp te krijgen wat precies de problemen van Michiel zijn.

Opdracht

1

Michiel vertelt niet tegen zijn ouders of tegen de politie dat Wolf de dader is. Dat heeft meerdere redenen. Zoek ze op in de tekst en noteer ze puntsgewijs.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

Opdracht

2

Tegenover wie allemaal voelt Michiel zich schuldig? En waarom?

1. *Tegenover Irene Boomsma omdat* _____
2. *Tegenover Paultje omdat* _____
3. *Tegenover Titia omdat* _____
4. *Tegenover de ouders van Titia en Paultje omdat* _____

Opdracht

3

Wolf heeft dan wel ooit zijn broer verdedigd tegen pesters maar hem valt verder heel wat te verwijten. Wat vind je slecht aan het gedrag van Wolf? Noteer wat je het meest verwerpelijk vindt.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Bij deze laatste opdracht van de paragraaf kun je wikken en wegen. Dat kun je voor je zelf doen maar je kunt ook met de klas wikken en wegen. Daarbij moet je goed naar elkaar luisteren: wie heeft goede argumenten? En waarom zijn dat goede (of slechte) argumenten? Zet de argumenten op bord. In ieder geval kunnen de volgende vragen aan bod komen.

- a. Vind je dat Michiel zich terecht schuldig voelt? Loop de antwoorden bij opdracht 2 hierop na.

- b. Vind je dat je je broer in een dergelijke situatie kunt afvallen? Verplaats je in de huid van Michiel: zou jij aan je ouders vertellen wat er werkelijk is gebeurd?

- c. En als die de waarheid ook niet willen weten: zou je dan naar de politie stappen? Of vind je dat verraad?

- d. Welke gevolgen heeft het voor jezelf en je ouders als je aangifte doet?

- e. Als je de waarheid verzwijgt: welke gevolgen heeft dat dan voor de slachtoffers, voor Wolf maar ook voor jezelf?

- f. Tot welke conclusie kom je met de klas: zijn jullie het met elkaar eens? Zo niet welke argumenten wegen dan voor de ene positie (de waarheid zeggen) het zwaarst en welke argumenten voor de andere positie (de waarheid verzwijgen)?

Paragraaf 2 Hoe reageren wij op goed en kwaad?

Als mensen met goed en kwaad te maken krijgen, is steeds sprake van een vast patroon. Daarin kun je drie kenmerken aanwijzen:

1. de reactie is altijd emotioneel geladen: we hebben er positieve of negatieve gevoelens bij;
2. de reactie is spontaan en niet het gevolg van rustig nadenken over het voorval;
3. wat gebeurt, beoordelen we met termen als goed, verkeerd, wenselijk, afkeurenswaardig.

Dat is wel heel kort geformuleerd en bij die drie punten kun je je daarom nog niet veel voorstellen. Reden genoeg om op alle drie dieper in te gaan.

1. Reacties op goed en kwaad gaan gepaard met emoties

Er gaat geen dag voorbij of je hoort, leest of ziet wel iets dat je afschuwelijk vindt. Een voorbeeld. Op het tv-journaal komen beelden voorbij uit de Verenigde Staten: een zeventienjarige jongen heeft op een school een bloedbad aangericht omdat hij wegens wangedrag van de school werd verwijderd.

Maar gelukkig verneem je ook wel eens hoe een tiener met risico voor eigen leven iemands leven redt. De eerste gebeurtenis roept bij iedereen negatieve gevoelens op, de tweede positieve gevoelens. Het gaat om gebeurtenissen van goed en kwaad. Daarop reageren wij met bewondering (bij een heldendaad) of met afschuw (een massale moordpartij op een school). Beide reacties staan lijnrecht tegenover elkaar. Maar toch hebben ze iets gemeenschappelijks: ze zijn beide emotioneel. Wij mensen reageren blijkbaar met emoties op gebeurtenissen die met goed en kwaad te maken hebben.

2. Reacties op goed en kwaad zijn spontaan

Je ziet iets wat absoluut niet deugt (het tv-journaal bijvoorbeeld biedt dagelijks voorbeelden) of iets waarvoor je juist bewondering hebt.

Als wij dergelijke gebeurtenissen waarnemen (die we dus verwerpelijk vinden of omgekeerd: juist heel goed), reageren we daar gewoonlijk spontaan op. Een reportage met gruwelijke beelden van oorlogsslachtoffers zet je niet pas de volgende dag aan het denken, nee meteen, op hetzelfde moment!

3. In onze reactie op goed en kwaad gebruiken we woorden als 'goed', 'slecht', 'wenselijk' of 'verwerpelijk'

De woorden die we gebruiken als we met goed en kwaad te maken krijgen, zijn woorden die met moraal te maken hebben. Het zijn morele termen. Verderop gaan we nauwkeuriger in op de betekenis van een woord als 'moraal'. Voorlopig kun je onthouden dat moraal te maken heeft met wat goed en slecht is.